

ПЕДАГОГИКА ИЛИМДЕРИ.**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ****PEDAGOGICAL SCIENCES***Кожомбердиева К.***САЛТТЫК ОКУТУУНУН АЛСЫЗДЫГЫ ЖАНА
ИНТЕРАКТИВДИК ОКУТУУНУН АРТЫКЧЫЛЫКТАРЫ***Кожомбердиева К.***СЛАБОСТИ ТРАДИЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И
ПРЕИМУЩЕСТВА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ***К. Kozhomberdieva***WEAKNESSES OF TRADITIONAL LEARNING AND
ADVANTAGES OF INTERACTIVE LEARNING**

УДК: 378.147

Бул макалада окутуунун салттык жана интерактивдик моделдери окуучунун компетенттүүлүгүн калыптандыруу көз карашынан салыштырма талдоого алынат. Салттык моделдин бутүрүүчүлөргө жугумдуулугун аныктаган сурамжылоолордун, практикалык байкоолордун жыйынтыктары олуттуу анализденет. Эки моделдин тең концептуалдык негиздери, методдорунун ар бирине мүнөздүү өзгөчөлүктөрү, Б.Блумдун таксономиясына таянып, алардын эффективдүүлүгү чечмеленет. Салттык окутуу моделин талдоодо стимулдаштыруу менен мотивациянын, пассивдүү-байкоо менен активдүү-кайра түзүүнүн, психологиялык комфорт менен дискомфорттун, тарбиялоо менен окутуунун, жекече өнүгүү менен окуу стандартынын, субъект-субъект жана субъект-объект мамилелеринин арасындагы карама-каршылыктарга олуттуу көңүл бурулат. Мындан сырткары, И.Ф. Герберт менен Дж. Дьюинин концепциялары тыкыр талдоого алынып, окуучулардын маалыматтык, социалдык-коммуникациялык жана жеке турмуштук ишмердүүлүгүн уюштура билүү көз карашынан компетенцияларын калыптандыруу жана алардын инсандык өнүгүүлөрүн жөнгө салуудагы орду жана мааниси аныкталып, даана көрсөтүлөт.

Негизги сөздөр: традициялык окутуу, интерактивдик окутуу, окутуу концепциясы, билим, көндүм, компетенттүүлүк, компетенция, түшүнүү, колдонуу, талдоо.

В данной статье дается сравнительный анализ традиционной и интерактивной модели обучения с точки зрения формирования компетентности учащихся. Анализируются результаты социального опроса, практических наблюдений результативности традиционного обучения для выпускников общеобразовательных организаций. Рас-

сматриваются концептуальные основы, характерные особенности методов традиционного и интерактивного обучения, обосновываются их эффективность с помощью таксономии Б.Блума. При анализе традиционного обучения особое внимание уделяется противоречиям между: стимулированием и мотивацией; пассивным наблюдением и активным преобразованием; психологическим комфортом и дискомфортом; личным развитием и образовательным стандартом; отношениями субъект-субъект и субъект-объектом. Кроме того, строго анализируются концепции И.Ф. Герберта и Дж. Дьюи с точки зрения формирования информационной, социально-коммуникационной и личной социально-организационной компетенции учащихся, а также их место и значение в управлении личного развития обучающегося.

Ключевые слова: традиционное обучение, интерактивное обучение, концепция обучения, знание, навык, компетентность, компетенция, понимание, применение, анализ, синтез, оценка, школьное образование.

This article provides a comparative analysis of the traditional and interactive learning model in terms of students' competence formation. The results of a social survey, practical observations of the effectiveness of traditional education for graduates of educational institutions are analyzed. The conceptual foundations, the characteristic features of the methods of traditional and interactive learning are examined, their effectiveness is justified using B. Bloom's taxonomy. In the analysis of traditional education, special attention is paid to the contradictions between: stimulation and motivation; passive observation and active transformation; psychological comfort and discomfort; personal development and educational standard; relations subject-subject and subject-object. In addition, the concepts of I.F. Herbert and J. Dewey in terms of the formation of informational,

socio-communication and personal socio-organizational competence of students, as well as their place and importance in the management of the student's personal development.

Key words: *traditional learning, interactive learning, learning concept, knowledge, skill, competence, competence, understanding, application, analysis.*

Акыркы мезгилдерде дүйнөлүк коомчулукта билим берүүнүн сапатына, өзгөчө жалпы мектептик билимге болгон кызыгуу өтө актуалдуу болуп жаткандыгы байкалууда. Анткени, жалпы билимдин сапаты адамдын бүтүндөй өмүр жолун аныктоочу чоң күчкө айланды. Ал келечектеги кесиптик ишмердүүлүктүн, адистик компетенттүүлүктүн, эмгек базарында атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн, чыгармачылыктын, креативдик ой жүгүртүүнүн пайдубалы болору белгилүү.

Жалпы мектептик билим, В.С. Ледневдун сөзү менен айтканда, баланын психогендик, биогендик жана социогендик өнүгүшүнө негиз болушу керек эле [4]. Биз күткөн натыйжага жете албай жатканыбызды Эл аралык PISA изилдөөсүнүн жыйынтыктары тастыктады. Аталган изилдөөгө Кыргызстан эки жолу катышты. Экөөндө тең биздин окуучулар PISAнын тапшырмаларын аткарууга компетенттүүлүктөрү жетпей калды. Изилдөөгө катышкан мамлекеттердин арасында Кыргызстан акыркы орунду ээлеп калды. Эмне үчүн?

Америкалык социологдор түрдүү өлкөлөрдөгү мектеп бүтүрүүчүлөрүнүн арасында жалпы орто мектептин программалары боюнча сурамжылоо өткөрүшкөн. Жыйынтыгында сурамжылоого катышкандардын орточо 10 пайызы гана берилген суроолорго туура жооп беришкен. Бул сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча орус педагог окумуштуусу М.А.Балабан айткандай, “мектеп, кайсы мамлекетте жайгашканына карабай, он окуучудан бирөөнү гана ийгиликтүү окута алат экен” [2].

Мектепте окутуунун эффективдүүлүгү тууралуу айтсак, окумуштуу педагог К.Роджерс айткандай, “окутуу процесси учурунда, алган жыйынтыктардын төмөндүгүнөн өзүндү абдан жаман сезесиң, мындай караганда, демейде окутуу ийгиликтүү эле өткөнсүйт, материал бардык окуучуларга бирдей эле кетип жаткансүйт, бирок натыйжа алгылыктуу эмес” [5].

Демек, жалпы билим берүүчү мектептин мугалимдеринин педагогикалык ишмердүүлүктөрүнүн эффективдүүлүгү ошол 10 пайыз окуучунун жетишкендиги менен эле мүнөздөлөт экен. Көрсө, жалпы окуучулардын 10 пайызы гана колуна китеп алып окууга жөндөмдүү турбайбы. Башкача айтканда,

мектепте колдонулуп жаткан традициялык окутуунун методдору, формалары, каражаттары 10 пайыз окуучуга гана пайда алып келет. Калган 90% окуучу деле окууга жөндөмдүү, бирок алар колуна китеп алуу менен эмес, башкача ыкмаларды колдонуп, тактап айтканда, өзүнүн жүрүм-туруму, реалдуу иштери, бардык сезим органдары, өз алдынча, эркин чечим кабыл алуу аркылуу, көнүмүш эмес кырдаалдарда үйрөнүшөт. Бул изилдөөнүн жыйынтыктары окутууну башкача уюштуруу, бардык окуучулар ийгиликке жете ала тургандай шарт түзүү керек деген жыйынтыкка алып келет.

Традициялык окутуу системасын карасак, албетте, бала 6 жаштан мектепке келет. Башталгыч класста бала тамга таануудан баштап, Мекен таануу, Адабий окуу, Математика ж.б. предметтерди окуп баштайт. 11 жыл окуган балдардын 90%ы билим берүүнүн мамлекеттик стандарттына ылайык, предметтик билимдердин бар болгону 10%ын гана өздөштүрүп чыгат. Демек, калган 90% билим толук өздөштүрүлбөйт. Анда мындай балдарды турмуштук компетенцияларга ээ болду деп айтсак болобу? Албетте жок.

Традициялык окутуунун модели боюнча окуучуларга адегенде мугалим тарабынан теориялык билим сунушталат. Андан кийин ал билимди колдонуу үлгүлөрү көрсөтүлөт. Мындан кийин сунушталган билимдерди колдонуу боюнча анализ жүргүзүлүп, анын негизинде тыянактар жасалып, натыйжада тажрыйба такталат. Чындыгында, бул моделдин 3-4-этаптары толук ишке ашпагандыгы белгилүү. Мында окуу пландын да эффективдүү эместиги таасир берет. Класстык-сабактык системанын да эффективдүүлүгүн талдап чыгуу керек деген ой келет.

Анализ көрсөткөндөй, традициялык окутуу модели И.Ф. Герберттин концепциясына негизделет. Немец философу И.Ф. Герберттин (1776-1841) концепциясы окутууда мугалимге приоритет берүүгө негизденет, окуу материалын вербалдык жол менен берүүгө артыкчылык берет. Ал эми окуучулардын өз алдынча окуу ишмердүүлүгүн өнүктүрүү эске алынбайт [3]. Бул концепция өз учурунда эффективдүү болгондур, бирок азыркы мезгилде өтө чоң зыян алып келип жаткандыгы байма-бай айтылып келе жатат. Бирок тиешелүү изилдөө жүргүзүлбөй келет.

И.Ф. Герберттин концепциясына негизделген традициялык окутуу моделинин максаты – окуучуларга мүмкүн болушунча көбүрөөк көлөмдөгү билим берүү (маалымат берүү), өз кезегинде алар ошол билимди өздөштүрүшү керек. Мугалим өзү тарабынан алдын ала ойлонулган жана дифференциалдаштырылган маалыматты берет, анын көз карашында бул

маалымат окуучулар үчүн зарыл болгон көндүмдөрдү аныктайт. Ал эми окуучунун милдети – башкалар тарабынан иштелип чыккан билимди мүмкүн болушунча толугураак жана тагыраак айтып берүү. Ушундай өнүктө жүргүзүлгөн процессте алынган билим энциклопедиялык мүнөзгө ээ болуп, ал окуучулардын аңсезиминде тематикалык блоктордон турган, маанилери жагынан дайыма эле байланыша бербеген, түрдүү предметтер боюнча анык бир маалыматтын көлөмүн гана түзөт.

Окуу китеп да, окуу программалар да, методикалык колдонмолор да мугалимге ылайыкталып түзүлөт. Педагог өзү жакшы билсе гана, ал башкаларга түшүндүрө алат деген принцип гана иштейт. Окуу-методикалык комплекстердин эффективдүүлүгүн мугалим гана аныктайт. Тактап айтканда, ОМК мугалимге түшүнүктүү болсо, окуучуларга да түшүнүктүү болот деп эсептелет. Тилекке каршы, учурда окуучулар башкача ойлоншат. Айрым учурларда окуучулар мугалимдерге караганда көп маалыматтарды билишет. Бирок алар эксперттик денгээлде биле алышпайт.

Сабак процессинде, албетте, мугалим активдүү, ал эми окуучулар – пассивдүү угуучу болот. Мында дагы бир психологиялык момент бар, мугалим айтып берип жатканда гана теориялык материалды түшүнүшү ыктымал. Демек, окуучулардын билими мугалимдин билиминен көз каранды болот экен да.

Сабак процесси 40-45 мүнөткө созулат. Анын 60-80%ын мугалим ээлейт. Анда окуучуларга 20-40%ы калат. Ар бир окуучуга материалдык үйрөнүүгө 1 мүнөт гана убакыт берилет.

Эми ошол сабак процессин мүнөздөп көрөлү. Мугалим класска кирип, жоктойт, өтүлгөн материалды, үйгө берилген тапшырмаларды сураганча эле 30 мүнөт коротулат.

Учурда маалыматтык, социалдык-коммуникативдик жана чечим кабыл алуу компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу талабы коюлуп жатат. Бул шартта окуу китептер, окуу программалар, методикалык колдонмолор кандай болоруна анализ жүргүзгөндө, коомдук талап бир кыйла алдыга кетип, мектептик билим берүү артта калгандыгын байкоо оор эмес.

Педагогикалык окуу жайларда адистерди даярдоонун абалына көңүл бурсак, мында да традициялуулук өкүм сүрөт. Мындагы окутуу да традициялык окутуу моделине ылайыкталган. Биринчи орунда теория, андан кийин колдонуу, үчүнчү орунда анализ, төртүнчү орунда тажрыйба алуу. Ушул себептен, педагогикалык практика жетишсиз, теория менен практиканын удаалаштыгы эффективдүү эмес, натыйжада болочок мугалим жаны технологияларга даяр эмес.

Көпчүлүк мугалимдер өзүнүн предметинин мазмунун окуучулардын башка предметтер боюнча алган билимдери менен байланыштыра алышпайт. Анда окуучулар окуу материалын канчалык түшүнүшкөнүнө, өздөштүрүшкөнүнө жана окуу жайдан тышкары кырдаалдарда колдоно аларына күмөн пайда болот. Бул күмөндү жок кылып жиберүү мүмкүн эмес, анткени окуучулардын окуу материалын айтып берүү процесси окуучудан мугалимге карай тескери байланыш катары болуп жатпайбы.

Жогоруда айтылганды педагог окумуштуу, новатор мугалим Ш.А. Амонашвили «Мурда, тээ алыстагы өткөн мезгилде, мен импартивдик мугалим кезде, мен өз окуучуларым менен чыгармачылык күйүп жанып жашаган эмесмин, албетте окуучуларда кыйынчылыктар болду, бирок аларды мен башкара албагам. Алар үчүн мен көзөмөлчү, ал мен үчүн – туурабы же туура эмеспи чечилген маселе болчу» [1] деп мүнөздөйт.

Заманбап билим берүү проблемалары барган сайын традициялык окутуунун интерактивдик окутууга каршылыгын күчөттү. Бардык эле педагогдор белгилеп жатышкандай, традициялык билим берүүдөгү кризис төмөндөгү карама-каршылыктар менен аныкталат:

– мотивация менен стимулдаштыруунун арасында: традициялык окутууда стимулдаштыруу мотивдештирүүдөн жогору турат, мугалимдер/окутуучулар окуучулар/студенттер окугусу келбейт дешет, ал эми окуучулар/студенттер окутууну кызыксыз, бир тараптуу, окууга күч жетпейт дешет;

– пассивдүү-байкоо менен активдүү-кайра түзүү ишмердүүлүк түрлөрүнүн арасындагы: традициялык окутууда пассивдүү байкоо басымдуулук кылат, мисалы, мугалим/окутуучу жаңы материалды түшүндүрүп жатканда, окуучулар/студенттер угушат же угушпайт;

– психологиялык комфорт менен дискомфорттун арасында: традициялык сабакта жандуу, эркин пикирлешүүгө шарт түзүлбөйт;

– тарбия берүү менен окутуунун арасында: демейдеги сабактарда окуучулардын/студенттердин өз ара таасирленишине мугалим/окутуучу тарабынан тыйуу салынгандыктан, аларда аңгемелешүүгө, бирин-бири толуктоого, баалоого, оңдоого мүмкүнчүлүк жок;

– жекече өнүгүү менен окуу стандартынын арасында: традициялык окутууда ар бир окуучуга жекече мамиле сейрек ишке ашырылат;

– субъект-субъект жана субъект-объект мамилелеринин арасында: классикалык сабактарда “субъект-

объект” мамилеге негизделген принцип басымдуулук кылат.

Интерактивдик окутууда бул карама-каршылыктардын бардыгы чечилет. Эмне үчүн? Анткени, бул модель Дж. Дьюинин концепциясына негизденет [3].

Америкалык философ Дж. Дьюинин (1859-1952) окутуу концепциясы окуучулардын өздөрүнүн жекече муктаждыктарын канагаттандыруу максаттарына жетүүдөгү практикалык жана теориялык ишмердүүлүгүндө зарыл билимди өз алдынча аныктап, түшүнүшүнө шарт түзүп берүүгө негизденет. Бул сабактардын максаты болуп эсептелет. Мында окутуу процесси изилдөө процесси менен теңдеш жүргүзүлөт.

Интерактивдик өз ара мамиледе окуучулардын/студенттердин таанып-билүү активдүүлүгү, өз алдынчалыгы жана демилгелүүлүгү жогорулайт. Интерактивдик окутууда билим башкача формада өздөштүрүлөт. Бир жагынан алар курчап турган дүйнө жөнүндө анык бир маалыматка ээ болушат. Бул маалыматтын өзгөчөлүгү эмнеде? Окуучулар/ студенттер маалыматты мугалимден даяр система катары эмес, а өзүнүн жеке активдүүлүк процессинде ээ болот. Педагог-эксперт О.Бассис белгилегендей, окуучу/студент активдүү болуп, ал сурай алгандай, аракеттене алгандай кырдаал түзүп берүү керек. Мындай кырдаалда ал башкалар менен биргеликте, адегенде проблема же тоскоолдук жараткан билимди өзгөртө алгандай жөндөмдүүлүккө ээ болот. Экинчи жагынан, сабакта башка окуучулар жана педагог менен өз ара аракеттенүү процессинде өзүнө, социумга, дүйнөгө карата ишмердүүлүктүн текшерилген ыкмаларына ээ болуп, билимди издөөнүн түрдүү механизмдерин өздөштүрөт. Ошондуктан, окуучу/ студент ээ болгон билим бир эле мезгилде башка билимдерди өз алдынча үйрөнүүнүн каражаты болуп калат.

Ошентип, интерактивдик окутуунун максаты – педагог тарабынан окуучулардын билимди өздөрү ачып, өздөрү түшүнүп жана конструкциялай ала турган шартты түзүп берилиши эсептелет. Бул интерактивдик окутуунун традициялык окутуудан принципалдуу айырмачылыгы болуп эсептелет.

Интерактивдик окутуу стратегиялары аркылуу жетишилген максаттар тууралуу сөздөрдү конкреттештирүү үчүн Б.Блумдун когнитивдик максаттардын таксономиясын пайдаланабыр [6]. Бул таксономия учурда мугалимдер коомчулугунда кеңири талкууланып жаткан маселе. Эгерде Б.Блум иштеп чыккан таксономияга карасак, анда билим – бул аталган иерархиянын эң жөнөкөй, болгону биринчи денгээли. Андан ары дагы беш денгээли бар, алардын биринчи үчөө (билим, түшүнүү, колдонуу) төмөнкү тартиптеги

максаттарды камтыйт, ал эми кийинки үчөө (анализ, синтез, салыштыруу) – булар жогорку тартиптеги максаттарды камтыйт.

Б.Блум боюнча когнитивдик установкаларды системалаштыруучу, мүмкүн мындайча болушу мүмкүн:

1. **Билим:** фактыларды, кабыл алынган терминдерди, критерийлерди, методологиялык принциптерди жана теорияларды камтыган атайын маалыматты билүү, кайра айтып берүү жөндөмдүүлүгү.

2. **Түшүнүү:** ар кандай маалыматтын маанисин заматта, кандай болсо, ошондой түшүнүү жөндөмдүүлүгү.

3. **Колдонуу:** алдын ала үйрөнгөн принциптерди же процесстерди заматта илип алып, аларды жаңы кырдаалда, эч кандай көрсөтмөсүз колдонуу. Мисалы, социалдык-илимий жалпылоону айрым социалдык проблемаларды чечүүгө, табигый-илимий же математикалык принциптерди практикалык кырдаалдарга колдонуу.

4. **Анализ:** материалды өзүнчө түзүүчүлөргө ажыратуу, мында катыштарын сактоо жана аларды уюштуруу моделин түшүнүү менен. Мисалы, формулировкаланбаган кырдаалдарды билүү, себеп-натыйжа байланышын аныктоо, көркөм эмгектерде формаларды жана ыкмаларды таануу.

5. **Синтез:** бөлүктөрдү же элементтерди жаңы бүтүн нерсеге чыгармачылык менен бириктирүү процесси. Бул – эссени профессионалдык денгээлде жазуу, гипотезаларды текшерүү жолдорун сунуштоо, социалдык кырдаалдарга колдонууга боло турган теорияларды формулировкалоо.

6. **Баалоо:** идеялар, чечимдер, методдор ж.б.у.с. жөнүндө баалуулук ынанымдарын иштеп чыгуу процесси. Бул баалар сандык же сапаттык болушу мүмкүн. Бирок алар критерийлердин же стандарттардын колдонулушуна негизделиши керек. Мисалы, дарылоонун туура келген ыкмасын колдонуу же иштин жыйынтыгын тийиштүү тармактагы стандарттардын негизинде баалоо.

Ошентип, традициялык окутууда колдонулуучу методдор, ыкмалар, жолдор билим алууда биринчи үч денгээлди багындырууга мүмкүнчүлүк берет. Окуу китептеринин аяк жагында жайгаштырылган тапшырмаларды мисал катары карасак болот. Көпчүлүк учурларда, аларды аткаруу үчүн анын мазмунун жөн гана айтып берүү жетиштүү болот. Окуучулардан/ студенттерден билимди түшүнүүнү жана колдонууну талап кылган тапшырмалар, эреже катары, кандайдыр бир белги менен көрсөтүлөт, бирок мугалим тарабынан сейрек пайдаланылат.

Дагы бир белгилей кетчү нерсе, билим берүүнүн мамлекеттик стандарты боюнча ар бир окуучу маалыматтык, социалдык-коммуникативдик, өз жашоосун уюштура билүү ишмердүүлүгү боюнча компетенттүүлүктөрдү калыптандыруу керек. Ал эми окутуу модели аталган компетенцияларды калыптандырууга жөндөмсүз экендиги көрүнүп турат.

Окутуунун интерактивдик методдору да биринчи үч денгээлдеги максаттарга жетүүнү камсыздайт, бирок традициялык окутуу системасына караганда бир кыйла эффективдүү жана сапаттуу ишке ашырылат. Натыйжа катары, традициялык парадигмада иштеген педагогдор интерактивдик методдорду маалыматты окуучулар жакшыраак өздөштүрүшү үчүн пайдаланышат. Мындай учурда сөз традициялык билим берүү процессин оптималдаштыруу жагында болот. Бул абдан маанилүү, анткени мында мугалимге кайсы стратегия менен иштөө эффективдүү экендигин аныктоого мүмкүнчүлүк туулат.

Жыйынтыктап айтканда, окуучулардын предметтик жана түйүндүү компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга учурдагы колдонулуп жаткан традициялык окутуу методикасы толугу менен жооп бербей жаткандыгын көптөгөн байкоолор, сурамжылоолор,

ошондой эле бүтүрүүчү мамлекеттик сыноолор далилдеп жатат. Андыктан, окутуунун мазмундук-процессуалдык аспектилерине олуттуу анализ жүргүзүү менен, болочок мугалимдерди даярдоону шайкеш келтирүү талабын ишке ашыруу зарыл деген тыянак чыгаруу керек.

Адабияттар:

1. Амонашвили Ш.А. Школа жизни: Теория и практика. Педагогическая мастерская Шалвы Амонашвили. - М.: Изд. Дрофа, 2009. - 150 с.
2. Балабан М.А. Школа-парк. Как построить школу без классов и уроков. - М.: Изд. Первое сентября, 2001.
3. История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.: Учебное пособие под редакцией А.И. Пискунова. - М., 2001.
4. Леднев В.С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. 2-е изд., перераб. - М.: Высшая школа, 1991. - 224 с.
5. Роджерс К., Фрейберг Дж. Свобода учиться. - М.: Изд. Смысл, 2002. - 175 с.
6. Bloom B.S., (Ed.). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals: Handbook I, cognitive domain. New York: Longman, 1956.